

A la tschertga da giarsuns e students rumantschs

Tschertgar soluziuns cuminaivlas per situaziuns fitg heterogenas

DA MARTIN CABALZAR

■ **Scola e furmaziun è stà l'accent tematic per la gievgia dals arranschaments da giubileum da la Lia Rumantscha. Exponents da scola e furmaziun han preschentà la situaziun actuala, sviluppà scenaris e skizzà perspectivas per il svilup futur.** Sut l'egida suverana e simpatica dad *Otmar Seiler* han referì e discutà il rector da la Scola auta da pedagogia *Gian-Paolo Curcio*, il directur dal Lyceum Alpinum Zuoz *Christoph Wittmer*, il rector da la Scola da Samedan *George Voneschen*, il vice-manader da l'Inspeccatur da scola *Alexi Nay*, la presidenta da la Magistralgia grischuna

Sandra Locher Benguerel, il suprastant da la Federaziun grischuna da mainascolas *Silvio Dietrich* e la suprastanta da l'Associazion grischuna dals cussegls da scola *Gaby Ulber*. (Mira era LQ dal venderdi.) L'infurmaziun e discussiun è sa cuntinuada il suentermezdi cun il directur da l'Uniuin grischuna d'artisanadi e mastergn *Jürg Michel*, cun ils represchentants da la Scola auta da pedagogia dal Grischun *Esther Krättli*, *Manfred Gross*, *Rico Cathomas*, *Rico Valär* da l'Universitad da Turitg e *Matthias Grünert* da l'Universitad da Friburg. Cun ses protocols satirics ha *Patti Basler* enritg e delectà in publicum pertutgà ed interessà

linguas. Gist l'emplimentaziun dal Plan d'instrucziun 21 e la transformaziun digitala pretendian flexibilitad ed engaschi supplementar da la magistralgia. Ina buna formaziun da la magistralgia saja perquai da muntada centrala per l'avegnir dal rumantsch, han differents oraturs accentuà. Ina ulteriura sfida per la scola populara è l'integraziun linguistica d'uffants da lingua estra che prendan domicili en ils vitgs rumantschs. L'integraziun linguistica stoppia succeder fitg baud, gia en las canortas d'uffants ed en l'instrucziun prescolara. Or dal ravugl dal publicum è vegnì exprimi malcontentientscha cun il fatg ch'il chantun sustegna bain finanziain l'integraziun linguistica d'uffants da lingua estra che derivan da l'exteriur, dentant betg tala per uffants d'origin da la Svizra tudestga. Quai stoppia sa midar.

Da la discussiun finala è perquai ressortì il giavisch e la necessitad da cooperar pli intensivamain tranter ils differents acturs engaschads sin il sectur da la scolaziun e furmaziun. La cooperaziun e concentrasiun da las forzas è lu era ina premissa essenziala per avair success cun intervenziuns sin plaun politic, è vegnì puntuà.

Cun satisfaziun han ils preschents prendì enconuschientscha da la comunicaziun dal rector *Christoph Wittmer* ch'il Lyceum alpinum Zuoz vegnia ad introducir proximamain la matura bilinqua. Da sperar che ulteriuras scolas medias en il territori rumantsch suondian quest exempel!

protenzials avant maun, stagl da cumbarter in l'auter.

protenzials avant maun, stagl da cumbarter in l'auter.

Massiva heterogenitad a la SAP

Sco *Esther Krättli* da la Scola auta da pedagogia menziuna, è la heterogenitad da las studentas e dals students che frequentan la SAP ordvart gronda. I na dettia prest nagins «s-chets Rumantschs» pli. La scola dettia gronda atenziun a la qualitad e sa stentia perquai dad egalisar e migliurar las cumpetenzas linguisticas da ses absolvents, malgrà lur biografia linguistica differenta. En scadin cass saja la pretensiun ch'il rumantsch grischun smasia la cumpetenza en ils idioms fallada, puntuescha Krättli. En il center stettian ils idioms, rumantsch grischun saja facultativ.

Manfred Gross che diregia il post da perscrutaziun e svilup infurmescha davart ils projects da retschertga actuals sco scola en il spazi alpin, plurilinguitad e scienza e tecnica.

Sco professer per didactica integrala s'occupa *Rico Cathomas* tranter auter era da la svilupaziun dals meds didactics per la scola rumantscha, e quai en tschintg idioms ed en rumantsch grischun. Cunzunt en connex cun l'introducziun dal Plan d'instrucziun 21 e resguardond la transformaziun digitala che lubeschia dapli flexibilitad saja quai ina impurtanta, interessanta, dentant era difficila incumbensa.

Students da rumantsch han naginas difficultads da survegnir piazza

Ils dus professers d'universitad *Matthias Grünert* (Friburg) e *Rico Valär* (Turitg) han preschentà las pussaivladads d'absolver in studi da lingua e cultura rumantscha sin stgalim universitar. Il studi da rumantsch porschia bunas premissas per in engaschi posteriur sin ils champs da la perscrutaziun e retschertga, da l'instrucziun sin il stgalim secundar e gimnasial, medias, translaziun, management da cultura, bibliotecas, chasas edituras e politica linguistica. Sper il studi dettia era numerusas pussaivladads d'absolver praticums en las differentas domenas. Per pudair mantegnair questa purschida drovia dentant era in tschert dumber minimal da students. Il studi saja en tutta cass attractiv, las schanzas da survegnir ina buna piazza suenter quest studi sajan fitg bunas, sincereschans ils dus professers unisono.

Tschertgar soluziuns cuminaivlas

Las preschentaziuns han demonstrà a moda evidentada e fitg plausibla la gronda heterogenitad da las differentas scolas e dals divers stgalims da la scolina, sur la scola populara, il giarsunadi, la scola media fin a l'universitad. Congualabels èn dentant ils problems che sa preschentan en las singulas domenas e sin ils singuls stgalims, numnadamain la digren dal dumber da scolars, tschertga difficila d'emprendists e students, mancanza da magisters rumantschs, mancanza da meds d'instrucziun adattads, squitsch finanziel, la depopulaziun da las valladas rumantschas e la tendenza vers l'urbansaziun. Vidlunder vegn anc la situaziun fragmentada da las 29 scolas rumantschas en tschintg idioms e trais scolas bi-

Senza economia nagin rumantsch

Il directur da l'Uniuin grischuna d'artisanadi e mastergn *Jürg Michel* ha accentuà la necessitad da promover l'economia en las regiuns periferas da noss chantun per pudair mantegnair là ils posts da lavur ed uschea il rumantsch a lunga vista. Ils ultims onns haja il Grischun pers radund 800 posts da lavur sin il sectur da construcziun, per part en consequenza da l'iniziativa da segundas abitaziuns, prentenda *Michel*. Per avair success drovia l'economia grischuna dapli frequenzas, inteprendiders innovativs e curaschus e bunas raits per la comunicaziun digitala. In grond problem saja actualman era la recrutaziun d'avunda giarsuns per differentas domenas. Als Rumantschs dat *Michel* il cussegl da nizegiar meglier ils

Trais exponents da la scola grischuna a Zuoz. Da san. l'inspeccatur da scola *Alexi Nay*, il rector da la SAP *Gian-Paolo Curcio* ed il manader da scola da Ilanz/Glion *Silvio Dietrich*.

Il directur da l'Uniuin grischuna d'artisanadi e mastergn *Jürg Michel* ha accentuà ch'ins possa salvar il meglier il rumantsch cun procurar per ina buna basa economica da las regiuns periferas.

Sut l'egida da *Otmar Seiler* (dretg) han discutà da san. *Christoph Wittmer*, *George Voneschen*, *Sandra Locher Benguerel*, *Alexi Nay*, *Silvio Dietrich*, *Gaby Ulber* e *Gian-Paolo Curcio*.

Rico Valär ha fatg reclama per ils divers studis da rumantsch a las universitads da Turitg e da Friburg.

Per l'avegnir dal rumantsch en la famiglia e la scola da muntada centrala.